

APROXIMACIÓ A ANTONI BRU

Andreu Castillejos

Era una nit de maig de l'any 1967; jo estava recent vingut de València, i havia penjat uns quants quadres als locals de la «Unió Excursionista» d'Elx, al carrer de Reina Victòria. Era la primera exposició que feia a Elx, i una de les primeres de ma vida.

En una entrevista al diari «La verdad» amb motiu de la susdita exposició, jo havia dit quelcom així com que me fotia (i em segueix fotent) la injustícia social. Això va despertar en Toni Bru el desig de conèixer-me, i aquella nit aparegué pels locals on jo tenia aquella exposició.

Fou una grata sorpresa per a l'Antoni comprovar que els programes de l'exposició estaven redactats en català, cosa absolutament infreqüent per aquelles dates, i que jo des d'aleshores m'havia plantejat com un signe de lluita; lluita que es donava de fet amb prou freqüència, ja que la reacció (fins i tot d'aquells que ara són els més demòcrates) era virulenta, feixista.

Toni, que aleshores acabava d'eixir d'una greu malaltia i que no tenia gaire gent amb qui parlar de totes aquestes coses, em va convertir en quelcom així com el seu confessor. Les visites a casa meua eren pràcticament diàries; vesprades senceres les passava davant la meua taula de treball, contant històries, fent acudits, i rient amb la seua forma peculiar: mostrant les seues dents brutes, escases i malolents.

El cercle de gent anà creixent a poc a poc i arribà el moment de donar-li forma a les nostres inquietuds. Es començà per fer unes tertúlies setmanals al Café Marfil. Poc després vàrem aconseguir que als locals de la «Coral Il·licitana» ens feren un petit racó. Allí començarem uns cursets de català, els primers de postguerra a Elx. Allí organitzàrem algunes xarrades, disco-fórum, etcètera, fins que ens llargaren de la manera més porca.

Era l'any 1968. Tot allò desembocà, després de molts trons i barrafustades, en l'apertura del Club d'Amics de la Unesco. Un cau on es van cuitar moltes coses interessants, i on es desenvolupà, es pot dir així, l'única vida cultural seriosa del moment a Elx. L'altra «cultura» que es donava en aquell moment era l'oficialista, benpensant, alienada i espanyolista que es feia en llocs com ara la Penya Madridista, el Casino, etc.

També al C.A.U. nasqué per aquelles dates l'Esbart Elx Folk, un grup que pegà fort aleshores i que adoptà moltes lletres d'Antoni Bru en les seues cançons populars.

El C.A.U. passà per infinitat de problemes: pocs diners, prohibicions, sancions i, en fi, tot el rosari de coses a l'ús de l'època.

Malgrat tot el C.A.U. va seguir endavant fins que el tancaren per la força. Eren anys de lluita, de solidaritat...

L'Antoni Bru era un personatge ple d'humanitat, la seua bondat era commovedora; sé de bona tinta que en l'època d'exercici de la seua professió d'advocat regalava molt sovint el seu treball a la gent pobre.

Era utòpic com n'he vist pocs, amb un sentit de l'humor i una facilitat d'inventiva agudíssima, sempre ple de moral, sempre animat, il·lusionat... Malauradament no aprofitava gaire les seues virtuts. Era cosa sabuda veure com Toni es perdia en un mar de divagacions, d'idees incoordinades, on el pensament funcionava més ràpid que la paraula, tot i que la paraula li funcionava amb rapidesa extraordinària. Ell parlava i parlava, rarament escoltava.

Va ésser sempre un fidel seguidor de la meua obra: «Xe, tu, molt bo» era una frase que em dedicava molt sovint. A l'any 1971 tingué una forta crisi de salut, estigué molt malalt. Malgrat tot, i les crisis de salut fre-

qüents donada la seua condició física, ell sempre lluità, sabia donar la cara quan calia. «Ens mantindrem fidels per sempre més al servei d'aquest poble». Ell va fer bona aquesta estrofa de la cançó de Raimon.

D'altra banda Toni era un home ple de sensibilitat. Recorde la visita que li férem un dia a Joan Fuster a sa casa de Sueca, i la parada que ens va proposar en Gandia per a girar una visita a la ciutat ducal i als seus interessants monuments, i quan Maraldés li deia: «home, home, si està bé, està bé, però anem a Sueca, no a Gandia».

Toni Bru era un home interessat per l'art, per la història i era una enciclopèdia vivent, sabia de tot, parlava de tot. Després vingué el reformisme, la democràcia burgesa i la xarlataneria parlamentària. I començaren a aparèixer els oportunistes de rigor, la gent que mai no s'havia mullat el cul, els qui semblava que havien estat amagats sota terra ara treien el cap, i hòmens com Antoni Bru no tenien cabuda dins d'aquest maremàgnum, els llocs eren per als buròcrates i aprofitats de carrera, i feren les autonomerdes que ara tenim, i al País Valencià li digueren «Comunidad Valenciana», i els qui estan al govern valencià parlen en castellà, i estan molt a gust en la seua poltrona, i a la nostra senyera històrica l'han col·locat una franja blava.

Antoni Bru, amb el seu humor tan agut, li dedicava cançons a tot aquest desgavell i se'n reia, i feia riure els altres companys, els qui encara creem en un món millor, habitat per persones solidàries i generoses que sàpiguen viure en esperit de societat. Toni no concebia un nacionalisme no socialista (no confondre socialisme amb P.S.O.E., qualsevol paregut és pura coincidència), tenia ben clar que una cosa era inseparable de l'altra.

Es podien omplir fulles i fulles parlant d'Antoni Bru, de la seua vida, de la seua obra, de les seues anècdotes, dels seus escrits irònics i plens de bon humor. Però no cal fer discursos llargs que sempre són avorrits. Si acàs, recordar abans d'acabar estos apunts, Amàlia Gómez, la seua mare, aquella dona de pèl blanc i pell clara tan bondadosa com ell, que sent andalusa havia assumit el problema nacional nostre amb la naturalitat de les persones conscients.

I record també, per què no? a la seua germana, una persona de la qual ja no he sabut res des de la mort de Toni. Recordar també eixa formosa casa on vivia en la

«puja» de la Porta d'Oriola, una casa avui declarada a protegir, perquè es va deteriorant per moments.

Que la memòria de tot i de tots, de les persones com Antoni Bru, ens acompanyen per sempre més.

Antoni Bru

1. VIDA I OBRA POLÍTICO-SOCIAL D'ANTONI BRU

Josep Maraldés

Parlar de la vida i obra político-social d'Antoni Bru, és referir-nos al socialisme i al nacionalisme que ell no deslligava mai. Era socialista perquè era nacionalista i era nacionalista perquè era socialista. Però si hem de fer una separació de la seua labor político-social i de la seua labor de recuperació nacionalista i escomencen per la primera, direm, en primer lloc, que des de ben menut va sentir una gran preocupació social i política. Fill d'un militar metge, es trobava a Melilla quan es va proclamar la República, ell amb 14 anys aparegué pels carrers amb una bandera tricolor republicana al front d'un grapat d'escolars que aquell dia feien festa per tal esdeveniment. Més tard i ja estant a València va saludar personalment a Francesc Macià quan aquest va venir a València i es va adreçar als valencians des del balcó de l'Ajuntament. Ja després de la guerra i vivint a Elx exercia la professió d'advocat. I fins on podia, ajudava a tots amb els seus assessoraments i treball que o no cobrava o no cobrava gairebé res. Molts que si que podien pagar, prou que se n'aprofitaven.

Formava part de tertúlies polítiques-culturals a Elx. L'única cosa que aleshores es podia fer. Alhora que organitzà algunes conferències que malauradament es prohibiren.

Per la dècada dels seixanta i més concretament a l'any 1966 s'incorporà al P.S.V., auto-dissolt el 1968. Per, a partir de l'any 1970 o 1971, afiliar-se al P.S.P.V. legalitzat el 1976. Quan es va produir la fusió de tots els partits socialistes l'any 1978, passà al P.S.O.E., d'on al capdavall de no massa temps se'n va eixir. Després i fins la seua mort pertangué a E.U.P.V.

Encara molts podem recordar la manifestació que el 5 de gener de 1976, el dia dels Reis, es féu a Elx. Amb Antoni Bru i d'altres representants de les diverses agrupacions polítiques i sindicals, cridàvem: «Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia». Però sobre els caps de tots els manifestants s'agitava la senyera de tots. Senyera que la dugué i l'agitava una persona d'Alacant i que avui ocupa un càrrec important al P.S.O.E. Antic

militant del P.S.P.V. Persona que fou avisada per A. Bru un poc abans de la manifestació. La primera manifestació després la dictadura i gràcies a qui tots sabem era ornada per la senyera, no hi havia una altra bandera. L'home que portà la bandera, oh sarcasme de la vida!, ha abraçat una bandera que no és la senyera del P. V., sino la de la ciutat de València imposada a tots els valencians per un partit espanyolista i no d'obediència valenciana.

O també molts es recordaran del primer miting després de la dictadura al mateix any 1976. Parlaven diversos representants dels partits locals, al camp d'Altabix, escenari de vesprades glorioses de l'Elx F. C., i aquella vegada escenari de missatges esperançats i amb el desig d'un futur de llibertats. Antoni Bru parlava en representació del P.S.P.V. i perquè no dir-ho, també en representació d'aquells que sense pertànyer a cap partit creien en ell. Quan començà a parlar amb la seua veu rogallosa i en català, l'únic de tots que parlava en la llengua d'un poble oprimat, un petit sector d'assistents protestà grollerament perquè no parlava en castellà. Antoni Bru no s'immutà i continuant amb el seu discurs féu que inflamats per les seues paraules, i no sabem com, apareguera una gran senyera portada per uns joves. Senyera que es va dipositar davant la taula dels representants, enmig d'una ovació que encara ressona a les orelles d'aquells que hi eren, alhora que als ulls dels assistents apareixien llàgrimes.

Un home malalt que havia estat vora un any gitat sense poder moure's, afectat per un mal pulmonar del qual no se'n recuperà mai, es lliurà en cos i ànima a la causa del socialisme nacionalista. Moltes vegades, mig ofegant-se, continuava lluitant i parlant. Impacient perquè veia que la vida se li acabava i volia que el seu coneixement que era immens regara a tants de camps erms i secats per la ignorància. Després d'un greu atac sofert i en acabant d'enterrar a sa mare, encara tingué forces per anar a l'aplec de Xàtiva i a l'endemà dilluns moria tot sol a la casa on vivia, distinta a la de sempre, al carrer S. Isidre. Sols, en soletat moria ell que ho havia donat tot per tots.

El seu testament polític sura per damunt dels nostres caps. D'haver continuat vivint s'hauria emportat algun disgust, disgust que com a bon encaixador no

l'hauria acusat massa, però també s'hauria alegrat en veure que la seua saviesa política anava guanyant esglaons.

Un home sempre incomprès per tots aquells que no li arribaven ni a la planta dels peus. Envejat i blanc d'algunes rialles sornegueres dels qui ignorants i oportunistes per por a caure en ridícul davant la seua lògica visió de les coses, li posaven la cameta, tot volent ridiculitzar-lo sempre per darrere i no mai cara a cara. Mediocres a nivell de partits, Ajuntament i persones.

He deixat per acabar de fer aquesta breu ressenya de la seua obra político-social el següent fet: A últims dels anys seixantes i a primeries dels setantes es varen produir moltes detencions de militants d'esquerres i de sindicalistes. Aquests necessitaven diners no sols per a ells sinó també per a llurs famílies. Antoni Bru que mai no portava un cèntim damunt, llevat dels cèntims que li costava un café, únic vici que tenia, s'encarregà de fer una collecta per als detinguts polítics, encapçalada per ell amb els pocs diners equivalents a tres mesos de cafés que no prendria si algú no el convidava.

Encara una cosa més. D'haver estat A. Bru un poc més jove i ple de salut hauria lluitat sense treva i format una agrupació política que prou guerra hauria donat i és possible que la seua veu rogallosa però contundent s'hagués sentit dins aqueixes corts valencianes que més semblen, ara per ara, una simple continuació de l'esperit provincià que tant hem combatut. Ell diria: Generalitat? no foteu, Particularitat!, això, particularitat perquè allí no son defensats els interessos valencians sinó els interessos d'un partit que no ha comprés encara quina és la situació de tot l'Estat. Astò són especulacions impossibles, però el seu record i la seua actuació político-social malaguanyada desgraciadament, m'han fet dir això que m'hagués agradat que passés veritablement.

2. EL PAPER D'ANTONI BRU EN LA RECUPERACIÓ NACIONALISTA DELS ANYS 60-70

Apart que sempre i on podia havia defensat i fomentat tota manifestació autòctona, a partir de l'any 65 féu

de nexa d'unió d'alguns que ja teníem certa preocupació nacionalista. Alhora que de nexa d'unió ens obria, amb les seues lògiques explicacions, els ulls d'una realitat amagada. Realitat que ens l'ensenyava desproveïda de tot aire coent i folklorista. Ens féu arribar a una visió clara i certera de qui érem i que ens havien fet. Sobre el 1967 un grup de persones féiem tertúlia al café Marfil d'Elx al voltant d'ell i parlàvem i parlàvem. Fins que un dia vàrem proposar que ell anés a parlar amb el president de la «Coral Il·licitana» per tal de poder fer un curset de valencià i algunes conferències que completarien el curset. El president de la Coral va dir que sí i amb prou feines administratives i municipals, els primers curssets que mai no s'havien donat a Elx, començaren el 1968. També aquell any Robert Moròder i Molina, íntim amic d'A. Bru, ens parlà del «Tirant lo Blanc» amb motiu del seu cinquè centenari. De la Coral Il·licitana ens van foragitar per pressions de les autoritats d'aleshores. Llavors Antoni Bru impulsà la creació del Club d'Amics de la Unesco d'Elx. Allí es feren curssets gratuïts de valencià i gràcies a Antoni es consolidaren i puguèrem aconseguir diners de la fundació Huguet de Castelló.

També fou un dels creadors de l'Esbart Elx-folk. Agrupació musical que cantà les nostres cançons tradicionals i les de pròpia creació de l'esbart, moltíssimes de les lletres de les quals eren d'ell. Amb l'Esbart Elx-folk i amb A. Bru al front anàrem a diversos aplecs del P.V. com ara, el de la Ribera a Alberic i Alzira, a València i a moltes localitats com ara Lliria, Alacant, Mutxamel, Petrer, Xixona, etc., apart de les actuacions a Elx a diversos barris i al Club.

Creador de la segona part de la lletra del Cant de Redempció. Himne que ell deïa que havia d'ésser l'himne del País Valencià. Els grans savis i bonzos de València o que hi vivien, volien que l'himne fos la Muixeranga. I ell responia: com pot ésser un himne una composició musical que no es pot cantar perquè no té lletra. Resultat: no tenim himne o tenim el de sarsuela de Serrano.

Soci fundador i membre d'honor d'Acció Cultural del P.V., s'ocupà de les classes de català quan es va instal·lar a Elx la Uned.

Tota una institució que ha estat la catapulta de llan-

çament d'una generació en l'aconseguint d'uns drets culturals que des del 1707 ens neguen.

Sa casa sempre estava oberta a totes les hores del dia a aquells que li volien consultar alguna cosa. No es negava a res i més si era quelcom referent al nostre objectiu de recuperació. Per a les persones de tot arreu dels nostres Països Catalans, els era una cosa obligada, quan venien a Elx, fer-li una visita o veure'l fos on fos. Era una fita molt visible i gran a la vora dels nostres països.

Un home que no coneixia el desànim. Optimista cent per cent, ens encomanava a tots el seu coratge. I sempre ens féia un toc d'atenció si ens desviàvem dels nostres objectius fixats.

Posseïa una cultura immensa i unes deduccions tan clares i senzilles que era molt difícil no comprendre'l. A vegades era tal la seua loquacitat que se'n passava d'un raonament a un altre sense concloure el primer, tot perdent el fil conductor de la coherència. Aleshores demanava al seu interlocutor: de què parlàvem? Certament era perquè com que sabia tantes coses i en conseqüència volia parlar de totes, no podia arrodonir els diversos raonaments començats i no acabats. També perquè com que ell volia saber només pel plaer de saber, la cultura per la cultura, això li féia ser una mica somniador i s'elevava i perdia el contacte amb la terra. Utòpic?, sí pot ésser. Però si no teníem i tenim utopia, il·lusions, esperances, que seria del nostre poble i de la nostra supervivència?

Hagués pogut anar-se'n fora d'Elx per tal d'obrir-se camí i solucionar la seua situació econòmica, com molts d'altres han fet, situació econòmica per cert prou precària. Però ell decidí de restar a Elx, perquè era on ell deïa que li calia estar. Va sacrificar el seu benestar particular pel redreçament de la nostra cultura.

D'enemics declarats només que en tingué que un: la ignorància. Plantà un arbre que donaria noves branques en una terra que havia esdevingut erma a causa de l'arrabassament covard i traïdor dels imperialistes de sempre amb l'ajut dels regulars indígenes.

Esperem doncs, que n'isquen més de persones com Antoni Bru.